

Ըստ որում կենսակի մեջ որչափ երբևէ յառաջ
Ա՛յնքան ստուերներու մեջ կը ծփին մըին.
Ըստ որում խաբէրայ յայտը ա՛յ ասկի ետ
Ըսեցիք սոս չունի.

Ըստ որում ժամացոյցն երբ ժամը կը զարնէ՝
Վաղուան համար քան մը շխտասեմար մեզի.
Ըստ որում ա՛յ ճամբան մեր հանդիպածներին
Ո՛չ մեկը ժամօր է մեզ,

Միտքդ մեր այս կենցաղին հետացուր.
Բու քոյր երազանք հոս ա՛յ գործ չունենան.
Բու մարգրիտ հիմայ մեր կոնակաց մեջ չի.
Ճամբայ մերինը չի:

Երբ գիշերն երկնի վրայ չես տեսնէր աստղեր՝
Ծովերու կոնակաց մեջ եկուր ու օրօրու՝.
Դիշերը ֆոգարկուած է մահու համանման.
Կոնակներն ալ աղի են ճիշդ ծովու նման:

Աստերն ու անդունդ խորհուրդ մ'ունին քա-
Ռուն մեջ քափակեցի ոչ միկու հեմար է. [Բուն՝
Աստուած հրամայած է անոնց յուրիւն
Միջեւ որ հասնի ժամն անոնց յայտնելուն.

Ուրիշ աշխարհ ի գո՛ւր, այս անհամար ականջ
Ջանացած են խորերն սուգուիչ ու սրտեղ.
Ուրիշ աշխարհ դիտելով այդ խորանդունդ երկինք՝
Լեզուած են ստուերով:

Դուն այս գիշերային աշխարհին հանդարտիկ՝
Մշտն համար խնդրէ՝ դիւր, խաղաղութիւն.
Խնդրէ՝ կարիք մը այդ սափորին, ու երգ մը
Այդ նուազանհանդիսին:

Դուն միս կիներուն վերեւն սառաւնէ՝,
Աղուոր աշխարհ յաճին հոգիներու կայան
Եղող երկնից, նաեւ գերեզմանաց կայան
Եղող երկրի միջեւ:

ՎԻՔԹՕՐ ՀԻԿԿՈ

Թարգ. ՄԵՍՐՈՊ ԴՈՒՊՍԵԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

1. ԲԱՆՏԸ

Այժմ յառաջ բերենք այդ գրոյցներէն մէկ
քանին. պիտի տեսնենք թէ անոնք բարձր
խաչակական ձգտումներ կը պարունակեն:

Բախտը ինչպէս մեր, նոյնպէս և ու-
րիշ ժողովուրդներու հաւատալիքներուն
մէջ մեծ տեղ մը բռնած է: Բախտին գա-
ւառանքը մեր ժողովուրդին մէջ մեղեա-
ցուցիչ է, ուրիշ բառով՝ մեր ժողովուրդը
չի սպասեր որ մինչդեռ ինքը անգործ կը
նստի, կրնայ յանկարծ իր վիճակը բարեա-
րիւ բախտին մէկ բարեբաւասիկ շնորհովը.
ընդհակառակն կը դառնի որ ամէնէն զե-
ղեցիկ, նպաստաւոր բախտն իսկ անօգուտ
է, եթէ մարդ չկարենայ իր զատողութիւ-
նը գործածելով՝ օգտուիլ գիտնալ: Պատ-
մեմ մէկ երկու գրոյցներ այս մասին:

Բախտ գրողը: Անյաջող երկրագործ մը
կ'երթայ իր բախտը բանալ տալու բախտ-
գրողի մը. ճամբուն վրայ կը հանգիայի
(1) գայլի մը որ ինքն ալ անյաջող կը
յանձնարարէ իրեն որ իր բախտն ալ բա-
նալ տայ, (2) մեծ ձուկի մը ջուրին եզեր-
քը, սա ալ կ'ուզէ գիտնալ թէ ե՞րբ և
ինչպէս պիտի ազատի իր գլխու ցաւէն,
(3) որբւայրի մը, որ կ'ուզէ նմանապէս
իր բախտը բանալ տալ: Վերջապէս երկ-
րագործը կը հասնի բախտ-գրողին որ ա-
լիէն, պատկառելի ձերբունի մըն է, նըս-
տած իր բախտախնդրական արհեստին գոր-
ծիքներուն մէջ: Երկրագործը կարգաւ կը
պատմէ իրեն եղած յանձնարարութիւննե-
րը. ձերբունին կը պատասխանէ երկրա-
գործին թէ քու բախտդ է գտնել արտիզ
զուխը թաղուած ոսկելից աման մը. թէ
այրիւն բախտն է ամուսնանալ, ձուկինն
է՝ դուրս նետել բերանէն թանկագին աղը
որ կը գտնուի իր բերանին մէջ, գայլինն
է՝ բռնել, յօշոտել անխելք մարդը որուն
կը հանգիայի: Երկրագործը կը դառնայ,
կատարելու իրեն ըստածները, կը մերժէ
հարուստ կնոջ ձեռքը, չ'առնէր աղը գոր
ձուկը դուրս նետած է բերանէն, իսկ գայ-
լը կը յօշոտէ անխելք երկրագործը որ չէ
կրցիր օգտուիլ իր ոտքը եկած բախտէն:

2. ԽԵԼՔԻ ՈՒ ԲԱԼԽՏ

Խելքն ու բախտը իրարու հետ կը դի-
ճին, իւրաքանչիւրը կը պնդէ թէ մարդ
իրեն միայն կը պարտի իր յաջողութիւնը։
Վերջապէս կը համաձայնին որ ժամանակ
մը իրարու գործի չխառնուին։ Գիւղացի
մը արտը հերկած ժամանակ աման մը տա-
կի կը դանէ, կը չուարի թէ ինչ ընէ, կը
մտածէ զայն տալ դատաւորին որ այդ
միջոցին ճամբայէն կ'անցնի, բայց խելքը
գլուխը կուզայ, ուստի չի տար զրամը և
կը հարցնէ դատաւորին. «Այս երկու եզ-
ներէն ո՞րն է աղէկը», դատաւորը բար-
կացած կը մեկնի։ Յետոյ դարձեալ կը
խորհի թէ ինչ ընէ ոսկին։ Իրիկուն
դարձեալ կ'ուզէ յանձնել զայն նոյն դա-
տաւորին որ կ'անցնէր։ Գարձեալ խելքը
գլուխը կուզայ, ուստի կ'ըսէ անոր. «Ան-
տուան վարածս չաա է թէ իրիկունն»։
Իրիկունը տուն կը դառնայ, կիներ կը հաս-
կնայ որ ամանին մէջ բան մը կայ, կը
բանայ կ'անէ ոսկին և տեղը կը դնէ քար
մը։ Մարդը անհանգիստ կ'որոշէ երթալ
ոսկին նուիրել դատաւորին. երբ ամանը
կը բացուի, կը տեսնուի միայն քար մը,
ուստի խորէութիւն ընկուն համար բանտ
կը գրուի։ Մարդը բանակն մէջ ձեռք-
բովը շարժում մը կ'ընէ ըսելով միանգա-
մայն. «Ամանը այսքան էր, բերանը այս-
քան, փորը այսքան, մէջի ոսկին այսքան»։
Դատաւորին կը պատմեն թէ բանտարկեալը
ձեռքերովը բան մը կը չափէ, կանչել տա-
լով կը հարցնէ մարդուն թէ ինչ կը չա-
փէր, մարդուն խելքը գլուխը կուզայ,
ուստի կ'ըսէ. «Ես կը չափէի, գլուխդ
այսքան է, վիզդ այսքան, փորդ այսքան,
մօրուքդ այսքան, ու կ'ըսէի. զո՞ւն մեծ
ես թէ մեր մօրուքով այժմ»։ Դատաւորը
կը հրամայէ որ բանտարկեալը կախուի։
— «Ձիս մի՛ կախէք, ճշմարտը կ'ըսեմ».
կախազանէն վար կ'առնեն բանտարկեալը
որ կ'ըսէ. «Հաւատացէք որ եթէ չուանը
չհանէիք վիզէս, պիտի խղզուէի, ահա
ճշմարտը»։ Վերջապէս մարդը կ'արձակ-
ուի։ Այն ատեն բախտն ու խելքը կը մի-
արանին ըսելու, «Բախտը խելքով, խելքն
ալ բախտով կրնան մարդը մարդ ընել»։
Այս գրոյցը ցոյց կուտայ բախտէ աւելի
անձնական ճիգի, խոհուն մտքի հարկը՝

զարգանալու և բարձր դիրք մը զբաւելու
մէջ։ Այս միտնոյն բանը կը հաստատէ հայ
տոած մը. «Թէ ջանք ունիս, բախտը ինք-
նին կուզայ քեզի»։

3. ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՈՒՐԲԳ

Հայ գրոյցներ իրենց մէջ կը պարու-
նակեն սա սկզբունքը թէ գործ մը այն-
քան լաւ կը կատարուի, որքան յանձնը-
ւած է անձնական պատասխանատուու-
թեան. ահա գրոյց մը որ ասիկա կը հաս-
տատէ։ Ժամանակաւ պառաւ կին մը կար
որ կը բնակէր առանձին խրճիթի մը մէջ.
ունէր այժմ որ իրեն կը հայթայթէր թարմ
կաթ, բայց ոչ ոք ունէր որ խնամք տա-
նէր այժմին. ինչ ընելու էր, վերջապէս ու-
րջոյն ընելիքը. կը զրկէ այժմ մացառուա-
րածելու, միտնոյն ժամանակ կը խնդրէ
Ս. Յովհաննէսէն խնամք տանելու իր այ-
ժմին. իրիկունը այժմ խրճիթ կը դառնայ
հանգիստ և ապահով. յաջորդ առտու կ'ա-
ղօթէ. «Վ Ս. Կարապետ կ'աղաչեմ, պաշտ-
պան եղիր այժմ»։ այսպէս ամէն առտու
նոր սուրբի մը պաշտպանութիւնը կը խըն-
դրէ իր այժմին համար. բայց իրեն ծանօթ
սուրբերու ցանկը կը սպասուի, ինչ ընելու
է. յաջորդ առտու կը զրկէ դարձեալ այ-
ժմին, բայց այս անգամ կը խնդրէ որ բո-
լոր սուրբերը պաշտպան ըլլան իր այժմին.
պառաւ ուրախ է, մէկի տեղ բոլոր սուր-
բերը ունի պաշտպան իր այժմին։ Իրիկունը
այժմ ետ չի դառնար, որովհետեւ մինչ բո-
լոր սուրբեր հաւաքուելով կը խորհրդակ-
ցին ընտրելու իրենցմէ մէկը, կատարի
գալ մը օգուտ քաղելով՝ կը յարձակի և
կը յօշոտէ այժմ։ Այս անձնական պատաս-
խանատուութեան գաղափարը շնորհած
է նաև երկու առանձնելու մէջ (1) Քառա-
սուն սուրբի աղօթքուս, միայն մեկ Աստուծոյ
կ'աղօթեմ. (2) Կոռնիլ կերեռ և ընկերութեան
արքի։

4. ԱՍՏՈՒԱՆ ՏՈՒՈՂԻՆ ԿՈՒՏԱՅ

Դիտութիւն, ոգորմութիւն ջերմապէս
յանձնարարուած է բազմաթիւ գրոյցներու
մէջ. և միայն երկու հատ պատմելով
պիտի բաւականանամ։

Երկու ընկերներ կը ճամբորդեն, նախ

մէկուն հացը կ'ուտեն, բայց երբ երկրորդին հուզայ կարգը, կը մերժէ իր հացէն ընկերոջը տալ. այս վերջինը, անօթի և խեղճ, կ'երթայ գիշերելու փրած ջաղացքի մը մէջ. մեծ կ'ըլլայ իր սոսկումը, երբ կը տեսնէ արջու մը, ազուէսի մը և գայլի մը ջաղացք մտնելը, կը յաջողի պահուելու, և ահա այս անասունները կը սկսին պատմել իրենց ջանքերը: Դայլը կը պատմէ թէ կը ջանայ ուտել գիւղացիի մը գոռնուկը, բայց սեւ չուն մը, միշտ արթուն կը հսկէ արեւիք ըլլալով իր նպատակին, թէ այս գիւղացին շատ դրամ կը շահէր, եթէ երթար բժշկել թագաւորին տղան այդ սեւ չունին արիւնոջը: Ազուէսը կը պատմէ թէ քղիկ մը օսկի թաղած է ծառի մը տակ: Մարդը կ'երթայ կատարելու իր լաւածները, և շատ կը հարստանայ: Անպօք ընկերը տեսնելով միւսին լաւ վիճակը կը թախանձէ որ պատմէ իրեն՝ իր յաջողութեան գաղտնիքը: Խնդիրքը կ'ընդունուի. ուստի կ'երթայ նոյն ջաղացքը իր բախար փորձելու, բայց անասունները կը գտնեն զինքը և կը յօշոտեն ի պատիժ իր անզթութեան: «Հացդ ընկերոջդ կը խնայե՛ս»:

5. ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ ԴՈՐԻՆ ԳԱՅԻՐ ՁԷ ԹԷ ՄԵՆՔ

Բարեպաշտիկ ծնողք մը ունի միամօր դասակ մը, զոր կ'ամուսնացնեն. հայրը շատ զթաժ, տնաշէն և բարեպաշտիկ է: Սը մը այս հարսնուկը զրացիին տունը կ'երթայ, և կը հասկնայ զարմանքով ու ցաւով թէ իր զրացին, աղքատ ու խեղճ, սանին մէջ ոչխարի գլուխ մը կ'իփէ՝ չըկրնալով առնել զառնուկի միւս: Հարսնուկը անմիջապէս տուն կ'երթայ, գառնուկ մը կը բերէ և կը յանձնէ իր աղքատ զրացիին: Հարսին կեսուրն ու կեսրայրը կը մեկնին երուսաղէմ ուխտի. ճամբան զարմանքով կը տեսնեն իրենց հարսը որ իրենցմէ առաջ անցած երուսաղէմ կ'երթայ. կը փութան ետէն հասնիլ, բայց չեն յաջողիր: Կ'երթան երուսաղէմ, հոն ալ տաճարին մէջ սեղանին մօտիկը զարձեալ կը տեսնեն իրենց հարսը, քանիցս կը փորձեն մօտենալ և տեսնել հարսը, չեն յաջողիր. ի գո՛ւր կը սպասեն տաճարին դուռը որ տեսնեն զայն: Կը զառնան Ե-

րուսաղէմէն, կը սկսին յանդիմանութիւններ տեղալ իրենց հարսին զլսուն որ անհրաժեշտ երուսաղէմ դացած էր. բայց կ'ապացուցուի որ հարսը երուսաղէմ դացած չէր. այն տուն իրենց հարսին բարեպաշտութիւնը յիշելով կ'ըսեն. «Երուսաղէմ դո՛ւն զացիր չէ թէ մենք»: Այս զրոյցը շատ բարձր բարոյական մը կը պարունակէ. զթութիւն, ողորմութիւն շատ աւելի մեծ արժէք ունի քան թէ ուխտագնացութիւն. թէ զթութիւն, ողորմութիւն շատ հաճելի են Անոր որ ողորմութիւն կամի և ոչ զգոհ»:

Աւելի զարմանալին կայ: Կարգացած էք Ռուս իմաստասէր-ընկերաբանին մէկ վէպը, կոչուած Երկու Ռիսաղեցեան: Նպատակ չունիմ զայն ներկայացնել իր ամբողջութեան մէջ: Էֆրիմ Շէվէլէֆ և Էլիզէ Պետրով ճամբայ կ'ելլեն երուսաղէմ ուխտի երթալու. Էլիզէ շեղելով իր ճամբայէն՝ կը մտնէ սովատանջ տուն մը, զոր կը փրկէ ստոյգ մահէ իր զրամական օգնութեամբ, կը հրաժարի երուսաղէմ մտնելու նպատակէն և կը զառնայ իր երկիրը: Էֆրիմ երուսաղէմէն զառնալով՝ կը պատմէ Էլիզէին թէ գիւղացիները՝ որոնց օգնած էր ինքը, տեսած էր զո՛հ, զուարթ և երջանիկ, և կը սորվի թէ Աստուած այս աշխարհիս մէջ ամէն մարդու կը պատուիրէ կատարելու իր պարտականութիւնը մինչև մահ՝ սիրով և փափաքով: Հայկական զրոյցը և ուսուականը ունին զարմանալի նմանութեան կէտեր, որոնց պիտի դառնանք քիչ յետոյ: Առաջինը ստեղծագործումն է մեր ժողովուրդին մշտութիւն, երկրորդը՝ յացումը մեր զարուն նշանաւոր իմաստասէր-ընկերաբանին: Պատիւ մըն է այս զոր կը մատուցանէ Ռուս նշանաւոր ընկերաբանը (Թոլսթոյ) հայ ստեղծող մտքին:

6. ԻՄԱՍՏՈՒՆ ԶՈՒԼԱԿԸ

Մեր փնտռելու է խելացին. բարձր գաւառն մէջ, հարուստներուն թէ ալեգարդ ձերերուն մէջ: Մեր ժողովուրդը կը դաւանի որ խելացին կրնայ գտնուիլ ամէն գաւառկարգի մէջ ալ, թէև խորունկ յարգանք ունի ձերերուն հանդէպ. միևնոյն տուն կ'ըմբռնէ թէ ձերը չէ անպատճառ խելացին. սա երկու առաձները ի վեր կը հա-

նեն ժողովուրդին հաստատ համոզումը այս մասին, Մօրտի չունիլով որ խոսքս անցնի. Մազին մեջ երև զօրոքիւն ըլլայ, այծը մարգարէ կ'ըլլայ: Հետեւեալ զրոյցը կը հաստատէ նոյն բանը:

Թագաւորի մը քով դեսպան մը կուգայ և անոր գահուն բոլորտիքը գիծ մը կը քաշէ և ապա կը նստի անխօս: Նախարարներ, բարձր դասու մարդեր կը կանչուին մեկ-նեկու դեսպանին արարքը. ոչ ոք կարող կ'ըլլայ բացատրելու զայն: Մերութեան մէջ կը փնտռեն գտնելու այն խելացի մարդը որ կարող ըլլայ գոհացում տալու թագաւորի փափաքին: Վերջապէս փնտրողները կը մանեն տուն մը, ուր կը տեսնեն սրբան մը որ կը շարժի իր մէջը օւնենալով մանկիկ մը, բայց մարդ չի կայ. տանիք կ'էլ-նեն, կը տեսնեն հոն ցորենը փռուած և եղէգ մը որ կ'երկրայ փախցնելով թռչունները, դարձեալ մարդ չի կայ: Գաբ կ'իջնեն, և այս անգամ կը տեսնեն ջուլհակ մը որ կտաւ կը գործէ և տեսնել մը մեքենական կազմուածքով, կտաւը գործած ժամանակ, որբանը և տանիքին եղէգը կը շարժին: Փնտրողները կարծելով գտնել խելացի մարդը ջուլհակի մէջ, կը հրաւիրեն զայն թագաւորին քով երթալ: Ջուլհակը իր հետ կ'առնէ երկու գէգ և վառնէ մը, կը ներկայանայ թագաւորին և գեսպանին առջև կը ձգէ երկու գէգերը: 'Եւտպանը՝ դարձեալ անխօս՝ ծոցէն ափ մը կորեկ կ'առնէ և գետինը կը փռէ: Ջուլհակը այն ատեն գետինը կը թողու վառնէ որ անմիջապէս կը կտայէ կորեկները: Ասոր վրայ դեսպանը կը մեկնի: Այն ատեն թագաւորը, հետաքրքրուած, կը հարցնէ իրեն ըրածին նշանակութիւնը: Ջուլհակը կ'ըսէ թէ Գիեսպանը գիծը քաշելով թագաւորին գահուն պանը, ըսել կ'ուզէր թէ իր տէրը պիտի գայ պաշարելու թագաւորը: Վէզերը անոր առջև նետելով հասկցնել ուզեցի թէ իրենք տղայ են, այն ատեն դեսպանը կորեկ ցանկելով պատասխանեց թէ իր թագաւորին զինուորները անհամար են. ևս ալ վառնէ արձակելով ցանուած կորեկներուն վրայ՝ պատասխանեց թէ մեր մէկը կը ջարդէ ձեր բիւրաւորները: Թագաւորը և բոլոր ներկայ եղողները զարմացան ջուլհակին խելացութեան վրայ: Այն ատեն ջուլհակը ըսաւ թագաւորին: «Ո՛վ թա-

գաւոր, չմոռնաս որ քու նախարարներէդ աւելի խելացի մարդ կրնայ գտնուիլ ծառաներուդ մէջ. պէտք է մարդու տեղ դրնել ջուլհակն ու կօշկարարն ալ»: Այս զրոյցին մէջ մատամբ մը կը ցոլանայ մեր ժողովուրդին ռամկավար սգին:

7. ԿՆԿԱՆ ՉԱՐԷ

Մեր զրոյցները առհասարակ կը պանծացնեն կիներ իբրեւ խանդավառ մայր, իբրեւ հաւատարիմ և սիրակցորդ ամուսին, իբրեւ եղբայրասէր քոյր և իբրեւ ազնիւ ժրքաւն և պարկեշտասուն, միւս կողմէ՝ մեր զրոյցներուն մէջ ոչինչ այնքան դատապարտուած է որքան չար կինը. թէ կինը, անպնիւ, խորագէտ ու չար, ամենէն ըզգուշալի էակն է, ահա ինչ որ կը հաստատէ հետեւեալը:

Կին մը իր ամուսինին կ'ըսէ, «Ինչո՞ւ աղօթքիդ մէջ, Տէր, ազատէ զիս կնկան շարէն չես ըսեր» — Կնիկը ի՞նչ է որ, կը պատասխանէ, կնիկէն վախճամ: Կինը ուրան ամուսինը հողագործ էր, արտ կ'երթայ ու հոն գաղանարար հողին տակ տեղ տեղ ձուկ կը դնէ: Ամուսինը երբ կը սկսի հերկել արտը, ի՞նչ դարմանք, ձուկեր կը գտնէ, թաշկինակին մէջ կը դնէ և իրիկունը տուն դառնալով կը յանձնարարէ կնկան որ միւս օր ձուկերը տապկած տանի արտը իրեն: Առաւօտուն ամուսինը կը մեկնի արտը: Կինն ալ կ'երթայ քիչ մը վերջ, ամուսինը կ'ըսէ կնոջը որ ձուկերը մէջտեղ հոնէ ճաշի ժամանակ, կինը կ'ուրանայ ըսելով որ ձուկ չի կայ. — Ո՛ր են ձուկերը որ երէկ քեզի տուի. ո՞ր ձուկերը կը պատասխանէ կինը. — Արտին մէջէն զրտած ձուկերս. — կարելի բան է արտին մէջ ձուկ գտնել, ձուկը ծովը կ'ըլլայ, ջուրին մէջ, Կոխը կ'սկսի երկուքին մէջ. ամուսինը կ'սպասնայ ձեռնի իր կինը, ձայները կը բարձրանան, մօտակայ մշակները կը վաղեն, խաղաղեցնելու համար զանոնք, կինը կը պոռայ, սաղատեցէք, աղատեցէք, մարդուկս խելքը կորսնցուցեր է, ձուկ կ'ուզէ ինձմէ՞ս — Այո՛, կը պատասխանէ զայրոյցած, գտած ձուկերս, — Եւսկից զրտար — Արտին մէջէն» — «Վախ խեղճ մարդուկս, խելքը կորսնցուցեր է, բռնեցէք բռնեցէք», կը պոռայ կինը ազաչելով զրտ-

նուեղ մշակներուն: Մշակները համոզուեալով որ արդարեւ մարդը խենդեցեր է, կը կապեն, կը տանին տուն և տուն ալ սխալներ կը կապեն և կը մեկնին, յաջորդ օրուան ձգելով պէտք եղած դործողութիւնը կտատարել: Քիչ մը վերջ կ'ենը կը մօտենայ իր ամուսինին և կ'ըսէ. «Հիմա հասկըցա՞ր թէ ի՞նչ կ'ըլլայ եղբր կնիկէն չվախցողը» — կ'աղաչեմ կ'ըսէ խեղճ ամուսինը, քակէ կապերը, ա'լ այսուհետեւ աղօթքիս մէջ պիտի չմտնամ ըսածդ յիշել, «Տէր, զիս ազատես չար կնիկէն»:

Չար կ'ենը դատապարտուած չեն միայն մեր գրոյցներուն մէջ, Հոմերոս սա խօսքերը ըսել կուտայ Ալամանտին:

«Մի՛ և դու ինքն քոյին կընողդ մի՛ դէմս քաղցունոց ցուցաներ, Մի՛ և ողջոյն ըզբոյն գաղանխա ի վեր հանցես դու նմա»:

Այլ մասն մի հաղորդեցես և մասն քեզ պահես»:

Սողոմոնի սա խօսքն ալ նոյն կը հաստատէ. «Լաւ է բնակիլ յանապատի քան ընդ կնոջ անդգամի և բարկացողի և լեզուանւոյն: Եւ անշուշտ չար կ'ին մը թելադրած էր Սիմոնիդէսի հնարել պանդորայի ճշմարիտ առածը:

Շատ երկար և ձանձրացուցիչ աշխատութիւն մը պիտի ըլլար յառաջ բերել մեր ժողովուրդին գրոյցներուն մէկ փոքր մասն խակ. ուստի կը բաւականամ այս առթիւ յիշելով քանի մը առանձնեք — ժողովուրդին իմաստութիւնը:

Բարկ քաջախիւր բղկին ֆեատակար է = Բարկացողը դատապարտուած: Գլորող քարը մամուռ չի բռներ = Փոփոխամիտը դատապարտուած: Հոր փորոքը, ինքը կ'իյնայ = Մեքենայողը դատապարտուած: Երկաթը տաք տաք կը ձեւեն = Յարմար պարագային փութկոտ դործուէութեան հարկը՝ շեշտուած: Ըսեր են ա'ւ ու տուր, և ոչ առ ու կուլ = Սարգախողն դատապարտուած: Լայն օրը նեղ ապրիլ, որ նեղ օրը լայն ապրիս = Սնայողն ու կանխահօգը փառաւորուած: Շունը յիշէ, փայտ պատրաստէ, Շատ կը վախանա, ծոցը քար մը դիր = Վրտանգը նախատեսելով պատրաստ գտնուիլ: Ոչ բարձր եղիր, կախուէ, ոչ ցախ եղիր, կախուէ = Զգուշաւոր արժանապատուութիւն յանձնարարուած: Պարտք չունիս,

զնա՛ երաշխաւոր եղիր, դործ չունիս, զնա՛ վկայ եղիր = Զըլլալ երաշխաւոր և վկայ երկուքն ալ հաւատարմապէս կործանարար, ֆեատակար:

Շատ ուշագրաւ է դարմանալի նմանութիւնը որ կայ զանազան ազգերու գրոյցներուն մէջ. արդ՝ կարեւոր հարցը սա է թէ ի՞նչպէս բացատրելու է այս նմանութիւնը: Այս կարեւոր կէտը բացատրելու համար երկու վարկածներ կան. Ա. վարկածին համեմատ կ'ընդունուի բոլոր ցեղերուն մէջ մարդկային մտքին նոյնութեան գաւառները, թէ ընկերական բարեւրջութիւն, կ'առաջնորդէ բոլոր մարդիկը նոյն աստիճաններէն և նոյն քայլերէն, և իթէ այս խնդրոյն մասին ուղենք լսել Բըրօֆ. Սէյսը, ան պիտի ըսէ. «Ձինաստանի, Բարեւրի և Եղիպտոսի բոլոր քաղաքակրթութիւնները անկախ էին և ինքնահոլով»: Եթէ յիշողութիւնս զիս չի խաբէր, Գարլալլն էր որ հետեւեալ զիտողութիւնը ըրած էր ընկերական հաւաքոյթի մը մէջ, որ մարդկային ցեղին միութեան հարցը կը վիճարանուէր. «Բոլոր բազերը ամենուրեք միենոյն կ'երգով կը կսկսան: Սակայն այս տեսութիւնը կը թուի միայն ճշմարիտ ըլլալ ամէնէն բարացուցական պարագաներու մէջ և անկարող է բացատրելու նմանութեանց բոլոր իրողութիւնները, հետեւաբար պէտք է որդեգրել ուրիշ տեսութեան մըն ալ — այսինքն դաւանանքը որոշ կեդրոններէ ձերմակ ցեղերուն ցրուումին և յարակից սփռումին գրոյցներու, դադափարներու, որոնց նախատիպ ձեւերը կը գտնուին Քաղզէական և Եղիպտական քաղաքակրթութեանց մէջ: Կը կարծուի որ այս երկու վարկածները բաւական են բացատրելու բոլոր ժողովրդապիտութեանց նմանութիւնները:

Ժողովրդային այս անջատ, անկապ գրոյցներէն զատ մեր ժողովուրդը ունեցած չէ՞ իր դիւցազնիւրդութիւնը, զիպ մը՝ այլապէս և կապակից դէպքերու զեղեցիկ հիւսուածով մը, որուն մէջ դրած ըլլայ իր կեանքի խեղալը:

Բրօֆ. Մատ հայ տառիներու վրայ իր հմտալից աշխատութեան մէջ զիտելով որ նախ՝ տառիներուն հերոսները (կենդանիներ) կը ներկայանան իրրեւ իրարու ազգակից և երկրորդ՝ մարդկային անուններ

բով, կը հետեցնէ որ Հայոց մէջ ալ կենսա-
լու էր կենդանական վէպ մը: Ուրախու-
թեամբ կը յայտնեմ որ մեր ժողովուրդն
ալ ունեցած է իր վէպը, կոչուած Դաւիթ
և Մհեր զոր հրատարակեցին Մ. Արեղեան
Մոկացի Նահապետի թիւագրութեամբ, Կա-
րեղին եղբակ: Սրտանձեռանց և ուրիշներ,
Իյիսիմը և Ողիսիմը յունական ժողո-
վրդային վէպեր էին, Ենիսիմը՝ հռոմէ-
կան. առաջին երկուքը մշակուած էին Հո-
մերոսէն, իսկ վերջինը՝ վերգիլիտէն: Յա-
է ինձ ըսել մեր մէջ ոչ ոք արժանի ու-
շագործութիւնը ընծայած է մեր ժողովրդա-
յին վէպին, որ իր խաչալին բարձրու-
թեամբ պատիւ կը բերէ մեր ժողովուրդին
ստեղծագործ մտքին: Մեր ժողովուրդը ժո-
տած է իր հերոսը այն ամէն յատկութիւն-
ներով, զորս ճշմարիտ մարդ մը պարտի ու-
նենալ: Այս նիւթին տոթիւ կը շատանամ
միայն ըսելով թէ այս ազգային վէպը և
գրեթէ բոլոր ուրիշ գրոյցները ունին դա-
նադանակներ երբեմն այն աստիճան աշ-
խարհուած որ անոնց մէջ նոյնութիւն
դասելու ամէն ջանք ձախողութեան կը
մատնուի:

Մեր ժողովրդային առանձնորոշում, ու-
ռակներուն և գրոյցներուն բարոյական
արժանիքը և մտազբեալ նպատակը բա-
ցորոշ է. անոնց մէջ գտնւի կայ, մեր ժո-
ղովուրդին իմաստութեան գոնձը: Անոնք
մեր ժողովուրդին մանաւանդ անուա, ան-
զէտ մասին բարոյական հրահանգութեան
ծառայած են և պիտի ծառայեն հիմնալի-
րէն: Լուրջ մարդու գործ չէ ամենեւին արհա-
մարհել այսպիսի ժողովրդային գրոյցներ
լոկ իրրեւ ուսմիկի յատուկ, գոհնիկ, գեղ-
ջուկ ժամանցի միջոց: Անոնք իրենց մէջ կը
պատկերեն ժողովուրդին ոգին, անոնք ժո-
ղովուրդին բարոյական ըմբռնումին ա-
ստիճանաշափն են: Երբեմն կը կարծեմ թէ
այն վայրերուն մէջ, ուր ժողովուրդը դուրկ
է դպրոցներու միջոցաւ կրթութեան փըր-
կարար միջոցներէն, որքան արգահատիլի
պիտի ըլլար ժողովուրդին վիճակը, եթէ
գրկուած ըլլար նաև հրահանգութեան միւս
միջոցէն, ըսել կ'ուզեմ առանձնորոշ, ա-
ռակներէն և գրոյցներէն, որոնք մեր ժողո-
վուրդին ամենագոտն փորձերու և փոթոր-
կալից ժամանակներու մէջ տուած են գործ-
նական խրատներ, կրթիչ սկզբունքներ,

մէկ խօսքով՝ կրթութիւն մը, որով միայն
կարելի է բացատրել ինչ ինչ ընտանեկան,
ընկերական և ընդհանուր երեւոյթներ,
գիտուած ազգին դարաւոր կեանքին մէջ:

Պիտի փակեմ գրութիւնս ամենէն վեր-
ջին, այլ ոչ ամենէն նուազ կարեւոր զը-
բոյցով մը:

7. ԼՈՒՍԱՆՈՐԻՉԻ ԿԱՆԹԵՂԸ

Աւանդավէպի մը համաձայն Հայաս-
տանի վրայ երկինքէն կախուած էր Անշի-
ցիի կանքի մը, որ լոյս կուտայ դարերով,
մարդկային ձեռքեր չեն կրնար հասնիլ
այդ կանթեղին, որուն մէջ կը վառին փո-
խանակ իւզի՝ սուրբին մաքուր արջունք-
ները և որ չի մարիւր անկղ վիշապ քամիէն:
Երբ մուծ խաւարը կը պատէ մեր չնաշ-
խարհիկ երկիրը, երբ ստեղծուած և ահ կը
տիրեն թոյլ, կասկածաւ սրտերու, ով որ
անմեղ է, սիրով առչուեն և հաւատարմով
անստան, ով որ կը նայի, վառ յոյսերով
դէպի Հայոց ապագան, ան կը տեսնէ մըշ-
տապա ջահը, երկինքէն կախուած իրրեւ
պայծառ աչքը Աստուծոյ, որ կը հսկէ եր-
կինքէն:

Ամերիկացի հայազէտ միսիոնար մը
քանի մը տարի առաջ զնայ տեսնելու շատ
հին վանք մը Հայաստանի մէջ. եկեղեցիին
մէջ կանգնած՝ հիացումով կը գիտէ տիտուր
գմբէթները և լոկի դասերը, որոնց մէջ եր-
բեմն կեանքի եռուկեղ կար և որոնք կը
թնդային խանդավառ հաւատացեալներուն
երգած հոգեզմայլ շարականներուն արձա-
գանգներով, այժմ մեռելական լուսթիւն
կար: Կը մերձենայ սեղանին, կը տեսնէ,
ինչ մեծ զարմանք, վառ կանթեղ մը
սեղանին առջև, կը զարմանար, որովհետեւ
գիտեր թէ ոչ մէկ հայ կ'ապրէր այդ շըր-
ջակայքը. վերջապէս հարցաքննութենէ
վերջը կը հասկնայ թէ մէկ հայ ձերունիի
մը թոյլ տրուած էր բնակելու վանքին մէկ
անկիւնը: Այս ձերունին էր որ սովորու-
թիւն բրած էր ամէն առաւօտ այդ հին ե-
կեղեցիին կանթեղին մէջ քիչ մը իւզ լեցը-
նելու, անչէջ պահելու համար սեղանին
կանթեղը: Այս կանթեղէն էր տեսանիլի
նշանը, միւս, անտեսանիլի կանթեղին:

Մեր նպատակն էր փորձ մ'ընել ուր-
ուագծել բարոյական պատկերը մեր ժողո-

վուրդին, հիմնուելով իր ժողովրդագիտութեան վրայ, կը խոստովանիմ թէ բոլորովին անհղձ չէ այս պատկերը, քանի մը մասերը աւրուած են. բայց պատկերը որչափ ալ խաթարուած ըլլայ մինչեւ աստիճան մը, ենթարկուելով չըջական ցեղերու ստորնացուցիչ ազդեցութեանց, կը յուսանք որ դարձեալ օր մը պիտի երևի խորհրդատուր կանթիլին մոգական լոյսին տակ իր նախկին, սկզբնական մաքրութեան եւ գեղեցկութեան մէջ:

Կ. Պոլիս

Մ. Գ. ՄԱԼԵԱՆ

(Շար. Սիսի ի Յալիսի բխէն, էջ 206 եւ վերջ):

ԶԻՔԵՆԵԱՅ ԼԵՐԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՊԱՏԳԱՄԸ

Սիսի Յալիսի բխէն մէջ (էջ 185-86) Զիքենեայ Լերան ժողովին շուրջ մեր գրածները վերջացնելու առթիւ խոստացած էինք քաղուած մը տալ ժողովին մէջ բանաձեւուած որոշումներէն եւ քաղածներէն:

Մենք անկեղծօրէն կը հիանանք այն միաօնարութեան վրայ որ Աւետարանի լուրն ու լոյսը կը տանին հեթանոս ժողովուրդներու մէջ, քաջութեամբ եւ անձնութեամբ մարտնչելու պատգամ տալու առաքելութիւնը. «Գնացէ՛ք այստե՛հ եւ աշակերտեցէ՛ք զամենայն ինքնաստ...»: Այս է մեր Փրկչին վերջին պատուէրն ու պատգամը իր առաքելութեանը. գացէ՛ք, գացէ՛ք Հեթանոսներուն եւ միայն Հեթանոսներուն...:

Մենք քրիստոնէական խորունկ համակրանքով տեսնոք ծայրագոյն Արեւելքէն եւ Ափրիկէի խորքէն եկած բնիկներ Զիքենեայ Լերան ժողովին, որոնք աւետարանուած, քրիստոնէացած էին, եւ եկած էին բաներ մը սորվելու Ս. Քաղաքին մէջ, եւ բաներ մը բռնելու իրենց Աւետարան քարոզող միաբաններուն:

Վերջապէս տասներհինգ օրուան խորհրդակցութիւններէն ետքը, անոնք միախորհուրդ եւ միաձայն, իրենց համադրումներն ու հաւատքը բանաձեւեցին եւ իրք պատգամ յայտարարեցին աշխարհի առջեւ, որոնցով հաճոյքով յառաջ կը բերենք հեռուեալ հաստատմները, կատարելու համար մեր խոստումը:

Բ. Ե.

Քրիստոնէութեան Պատգամը

Ամբողջ աշխարհի մէջ անսպասով եւ անկայուն վիճակ մը կը լիարժեք ժամի գիտական եւ առեւտրական բարգաւաճումը կը փոխեն մարդկային մտայնութեան հոսանքին ուղղութիւնը, ճիշդ կրօններ յեղանակաւորումներու կ'ենթարկուին, եւ մերքեւ, կարգ մը սեղեր, կը փլչին: Բազում դարեւ ի վեր յարգանք վայելող

հաստատութիւններ իբրեւ անգուցէ կը նկատուին եւ իրենց դրական կը դառնան: Բարոյից հաստատուն չափանիւններ ենթադրուեան կ'ենթարկուին, եւ Բիսոսնեայ կայուն երկիրներ իրազեկ այնպէս կ'զգան այս օտարացի ինչպէս կ'զգան Ասիա եւ Ափրիկէ: Ամէն կողմէ տարակայն կը յայտնուի թէ արդեօք կայ բացարձակ հեղուստիսն եւ բարութիւն: Նոր յարաբերականութիւն մը (relativism) կը նշուի մարդկային մասնութեան վերջ գտնակալեղ:

Ասոնց հետ միասին կայ նաեւ աշխարհամած առաքանքն ու վիճար, որ կ'աւայայտուի մասամբ բարձրագոյն արժեքներու հանդէպ յուսակաւոր վերաբերմունքով մը, մասամբ միտքի եւ կենսակի համար նոր խաբիս մը փնտելու եղեակական մամաշով, եւ մասամբ յարութիւն առնող ազգայնականութեան մը երկունքներով, եւ ցեղային ու դասակարգային հարստահարութիւն սուր գիտակցութեամբ:

Ամենուրեք կը տեսնենք նաեւ որ մարդիկ, մասնաւոր երիտասարդութիւնը, մեր ազնուաբար եւ մեր սամաճարձակօրէն, յոյժ կ'անձկան անհասկանութեան լիարի եւ անկաշխմար արտայայտման, նոգեւոր առաջնորդութեան եւ հեղինակութեան, ընկերային արդարութեան, մարդկային եղբայրութեան եւ միջազգային խաղաղութեան:

Այս մայրամբ եւ իր հալածանքներու համար խաբիսի աշխարհի մէջ առաջաւանդ աւելի ճիշդ Գիտութեան-Բիսոսնայ իր վրայ դարձուցած է մարդկային ցեղին ուսադարձութիւնն ու հիացումը: Մարդոց համար Ան աւելի՛ մեծ է քան ամբողջ Արեւմեան Քաղաքակրթութիւնը, աւելի՛ մեծ՝ քան այն Բիսոսնեայից զոր համըցաւ աշխարհ: Շատեր, որոնք ցարդ Անոր եկեղեցիին անգամն իսկ չեն, Անոր մէջ կը գտնեն արդարեւ իրենց հերոսն ու իրենց յարացոյցը:

Մեր Պատգամը

Այս կացութեան հանդէպ եւ անոր նկատմամբ մենք մէկ պատգամ միայն պիտի բերենք—Բիսոսնայ է այն: Այն է Զայնութիւնը թէ ի՞նչ Աստուծոյն թէ ի՞նչ կրօնայ ըլլալ մարդը: Ի Բիսոսնայ է որ մենք զի՞մ զի՞մաց կուզանք հեղեղելու Բացարձակ Իրականութեան հետ: Ան մեզի կը հանցնէ զԱստուծոյն իր մեր Հայրը որ կատարեալ ու ամբողջ Սերն ու Արդարութիւնն է, վասնի Անոր մէջ կը գտնենք մամմացեղ Աստուծոյ, վերջնական՝ միշտ ալ աւելի բողաղեմուղ յայնութիւնը այն Աստուծոյն, որով կ'ապրինք, կը շարժինք եւ գոյ ենք:

Սա համադրման ունիթն թէ ինչ որ սեղի կ'ունենայ ըլլալ յոյսի մէջ կամ ըլլալ խաւարի, Աստուծոյ անոնց միջոցաւ կը գործէ, կը սնորհէ եւ կ'իշխէ: Գիտութեան-Բիսոսնայ իր կեանքով, եւ մամաւանդ իր մանգով, Հայրը ցուցուց մեզի, այն Դեռագոյն Իրականութիւնը, իր Սեր ամենակարող, հաշտեցնելով աշխարհը Անոր հետ իսպին միջոցաւ, տառապելով մարդոց հետ անոնց մեղքի եւ չարիքի զէմ միայն պայմարին մէջ, կրելով անոնց հետ եւ անոնց համար մեղքի բեռը, ներելով անոնց երբ անոնք, իրենց ներքոյ արձակ կը դառնան իրեն ապագայութեամբ եւ հաւատով, եւ հարստեղծելով մարդկութիւնը յարստուն, ծաւալուն, մշտեւ կենսակի մը համար:

Կը հաստատենք թէ Գիտութեան-Բիսոսնային յայնած Աս-